

Wespen en vlinders II

Het is het jaar van de wesp. Nederland kent meer dan 5000 soorten wespen. Een uitgelezen moment om eens een kijkje te nemen in de wereld van de wespen en de relatie met vlinders. Een bijzondere wereld die zich voor velen verborgen afspeelt. In dit artikel verdiepen we ons in urntjeswespen en langsteelgraafwespen.

Urntjeswespen behoren allemaal tot het genus *Eumenes*. Deze sierlijke plooivleugelwespen, waarvan we in ons land vier soorten kennen, zijn lastig van elkaar te onderscheiden. Nog geen van de soorten heeft een Nederlandse naam gekregen. Ze zijn voornamelijk te vinden op de zandgronden in het oosten en zuiden, maar een enkele soort, met name *Eumenes papillarius*, lijkt zich enigszins aan te passen aan de menselijke omgeving en kan in parken en tuinen worden aangetroffen. Schermbloemen als venkel en pastinaak, maar ook doorgroeide duizendknoop met zijn rode bloempjes, vormen daar aantrekkelijke nectarbronnen.

Het zijn echte zomerwespen die voor hun nageslacht urnvormige bouwsels maken. Ze kennen maar één generatie per jaar. Het zijn waakzame, welhaast achterdochtige diertjes, die snel op de vlucht slaan en ons nooit steken.

Urntjeswespen kunnen tot ongeveer 17 mm lang zijn. Ze vallen op door de vorm van hun achterlijf. Daarvan is het eerste segment heel slank en zo gevormd

dat het lijkt alsof er twee wespentailles zijn. De rest van het achterlijf is uivormig. Mannelijke urntjeswespen hebben een opvallend geler kopschild (deel tussen de ogen) en duidelijk langere en aan het einde omgekrulde antennes dan hun vrouwelijke soortgenoten.

Nestbouw

Alleen een vrouwelijke urntjeswesp fabriceert broedcellen om haar nakomelingen in te laten opgroeien. Ze haalt zand of leem in de vorm van zelfbevochtigde balletjes en vormt daarvan, in een nogal langdurig proces, een holle knikker die aan een urn doet denken. Meerdere keren moet ze bouw materiaal gaan halen dat ze tussen haar kaken en liptasters vliegend vervoert. Ze maakt aan de holle knikker een trechtermondje dat open blijft zolang ze met de proviandering bezig is. Als ondergrond kiest ze een muur, een losse steen of een takje. In de menselijke omgeving kunnen die urntjes ook worden aangetroffen onder dakpannen of tegen verborgen houten wanden. Soms zelfs in buizen.

Tekst & foto's:
Pieter van Breugel

Een vrouwelijke urntjeswesp haalt leem.

Boven: Dit urntje is klaar om met rupsen te worden bevoorraadt.
Onder: Een urntjeswesp verlamt een zeer kleine rups.

Alvorens ze op zoek gaat naar rupsen wordt een ei aan een draadje opgehangen in het urntje. Dan komen de twee tailles goed van pas, omdat ze zich daarbij in moeilijke bochten moet wringen. De rupsen waarmee ze haar urntje bevoorraadt, zijn soms verbazingwekkend klein, dus nog heel jong. Vaak zijn het spanrupsen (*Geometridae*). Het kost soms uren zoeken voordat ze prijs heeft. Ter plaatse verlamt ze haar prooi, waarbij ze zich ook in een flinke bocht moet wringen, zeker als ze een heel klein dun rupsje moet verlammen met haar angel. Het komt uiterst zelden voor dat mensen daar getuige van zijn.

De rupsen moeten door het trechtermondje van het urntje worden geduwd, wat niet altijd meevalt als de rups toch wat dik blijkt. Uiteindelijk bestaat de voedselvoorraad uit ten minste vier rupsen, meer

dan tien is geen zeldzaamheid. De nieuwe wesp overwintert als rustlarve en verpopt pas in het voorjaar om aan het begin van de zomer een gat in de wand van het urntje te knagen om uit te kunnen vliegen. Urntjeswespen kennen maar één generatie per jaar.

Langsteelgraafwespen

De langsteelgraafwespen (*Sphecidae*) vormen een kleine familie. Hun achterlijf begint met een dunne steel en eindigt in een spitse knots. Deze lichaamsbouw maakt het gemakkelijker om lange zware prooien te dragen. De vrouwtjes beschikken over een angel. Het zijn solitaire wespen die één generatie per jaar kennen. In tegenstelling tot plooiwesp-wespen zoals urntjeswespen vouwen ze hun voorvleugels in rust niet dubbel op hun rug. Ze steken nooit en vluchten bij onze nadering, waarbij ze hun prooi meteen laten vallen. Later gaan ze daar dan wel weer naar op zoek. In totaal kennen we inmiddels elf soorten langsteelgraafwespen in ons land, waarvan er twee hun oorsprong vinden in Amerika en één in Azië. Twee Europese soorten hebben vrij recent op eigen kracht vanuit het zuiden ons land bereikt. De prooi van deze vijf voor ons land nieuwe soorten bestaat uit spinnen of uit sprinkhanen en krekels.

Inheemse soorten

De zes oorspronkelijk inheemse soorten zijn tot 24 mm lang en hebben een onderling vergelijkbare leefwijze. Ze graven voor elke nakomeling een holte in de zandige grond en ze gebruiken op één na rupsen als larvenvoedsel.

Er zijn drie soorten rupsendoders (genus *Ammophila*) en drie soorten aardrupsendoders (genus *Podalonia*). Allemaal hebben ze een zwart lichaam, maar het dikke deel van hun achterlijf is aan de voorkant rood. Deze zes soorten zijn niet gemakkelijk van elkaar te onderscheiden. Bij rupsendoders is de steel van het achterlijf wat langer dan bij de aardrupsendoders, maar het verschil is subtiel. Om snel zand te kunnen verplaatsen zijn de voorpoten voorzien van stijve stekels waardoor ze als een hark kunnen worden gebruikt. Daarmee gooien ze in razend tempo zand onder zich door naar achter bij het graven van een nestgang of het dichtmaken ervan.

De aardrupsendoders zijn nogal zeldzaam. Ze heten zo omdat ze vaak rupsen opgraven die zich in de grond verscholen hebben om 's nachts bovengronds te komen eten. De rupsen van onder andere de huismoeder rekent men tot de aardrupsen. Over hun

Links: Een grote rupsendoder met een steentje waarmee ze haar nestgang afsluit.
Rechts: Een grote rupsendoder met een rups van het kroonvogeltje.

gedrag en leefwijze is veel minder bekend dan het geval is bij de rupsendoders. De gewone aardrupsendoder *Podalonia affinis* komt verspreid over het land voor, maar veel in de kustduinen, wat ook geldt voor minder voorkomende ruige aardrupsendoder *Podalonia hirsuta*. De zeldzame duinaardrupsendoder *Podalonia luffi* is vrijwel uitsluitend in de kuststreek te vinden.

De rupsendoders

Er is één soort, de kleine rupsendoder *Ammophila campestris*, die haar nest bevoorraadt met bastaardrupsen. Dat zijn helemaal geen rupsen, maar de larven van bladwespen. Ze lijken echter nogal op rupsen.

Twee onderzoekers, het (latere) echtpaar Baerends, hebben in de jaren kort voor de Tweede Wereldoorlog veel onderzoek gedaan naar het gedrag van de behaarde rupsendoder *Ammophila pubescens* die toen nog de kleine rupsendoder werd genoemd. In het boekje 'In 't Vrije Veld' van Nico Tinbergen is een aardig verslag van dat onderzoek opgenomen (zie QR-code). Deze rupsendoder verlamt gewoonlijk relatief kleine rupsen. Ze bleek met verschillende nestjes tegelijk bezig te kunnen zijn en ook bij te kunnen houden waar weer een extra rups bijgelegd moest worden.

Echter de grote rupsendoder *Ammophila sabulosa* is de meest algemene soort en de kans op een ontmoeting op zandige plekken, zelfs in stedelijk gebied, is groot.

Nestgedrag

De grote rupsendoder graaft op warme zandplekken een korte gang die eindigt in een ovale kamer. Het zand neemt ze tussen de kaken en liptasters mee, vliegt een stukje en laat het vrachtje vallen om daarna weer verder te gaan graven. Haar nestplaats wordt dus niet verraden door een stortbergje. Is de

nestkamer klaar dan haalt ze in de buurt een steentje dat precies in de gang past en erin kan worden vastgezet. Vervolgens harkt ze er zand tegenaan zodat de nestplaats helemaal niet opvalt. Dat ze die locatie weet terug te vinden, ook dagen later, is zeer wonderlijk.

Nu gaat ze op zoek naar een grote rups, want ze gebruikt maar één prooi per nest en die moet dus voldoende biomassa hebben om één wespenlarve te voeden. De rups krijgt injecties met de angel in de zenuwknoop van elk lichaamssegment, zodat verlamming optreedt teneinde de prooi lang genoeg vers te houden om levend te worden opgegeten.

De grote rupsendoder loopt met haar slachtoffer onder zich naar haar nestplaats, die soms tientallen meters ver weg ligt. Veel soorten onbehaarde rupsen komen als prooi in aanmerking. Niet zelden vindt ze die rupsen in struiken of bomen. Ze legt de rups dicht bij de ingang van haar nest. Zo'n verlamde rups loost dan dikwijls nog wel een aantal uitwerpselen. Ondertussen graaft de wesp het zand uit de gang, haalt er het steentje uit en gaat naar binnen voor een inspectie. In de nestkamer draait ze zich om, komt een stukje uit de gang en trekt de rups naar binnen. Vervolgens legt ze er een ei op en gaat weer een steentje zoeken. Meestal kiest ze dan een ander steentje, wat wij mensen als niet erg handig beoordelen, maar het gaat al miljoenen jaren goed. Met de voorkant van haar kop drukt ze het zand aan dat ze op het steentje in de gang aanbrengt. Het is een feest om deze werkzaamheden te mogen meemaken. ●

Meer lezen?

▲ [Bestuivers.nl](https://bestuivers.nl)

▲ [Verslag behaarde rupsendoder](#)